NICOLAE IORGA ȘI TRADIȚIILE ISTORIOGRAFIEI ROMÂNEȘTI

DE

V. CRISTIAN

O comemorare reprezintă, întotdeauna, nu numai un pios omagiu pe care oamenii de astăzi îl aduc marilor fapte și marilor personalități ale trecutului, ci, în același timp, un prilej de întărire a conștiinței de sine a unui popor, a încrederii în posibilitățile sale prezente și viitoare. Aniversarea a o sută de ani de la nașterea lui Nicolae Iorga constituie tocmai un asemenea prilej, cu atît mai mult cu cît marcanta personalitate a celui născut în urmă cu un veac la Botoșani reprezintă o figură de prim ordin nu numai a istoriei noastre ci și, în general, a istoriei universale.

Mîndriei de a-l număra pe Iorga printre fiii propriului popor i se asociază însă, în mod firesc, un sentiment de sfială în fața copleșitoarei sale activități, desfășurată timp de o jumătate de veac, în domenii dintre cele mai variate. Vorbind despre Iorga ne gîndim, în primul rînd, la istoric; nu putem omite însă faptul că el a fost, în același timp, poet și dramaturg, critic literar și critic de artă, orator și om politic, în aproape fiecare din aceste domenii, la care putem adăuga multe altele, desfășurînd o activitate de prim plan. In mod deosebit impresionează dimensiunile operei sale publicistice, numai bibliografierea scrierilor lui Iorga, realizată încă în 1934 de Barbu Theodorescu, necesitînd un întreg volum. Evident, unele din aceste scrieri sînt simple articole, dar alături de ele figurează ample lucrări și tratate, unele din ele fiind lucrări fundamentale.

Toate aceste elemente au determinat ca, mai ales în ultima vreme, Nicolae Iorga să atragă, în repetate rînduri, atenția cercetătorilor, atît din domeniul istoriei cît și din alte domenii. Diferite studii au reușit să cla-

rifice importante aspecte ale activității sale. Datorită însă excepționalei sale bogății, aceasta necesită încă, pentru completa ei cunoaștere, numeroase investigații. Observația este valabilă chiar pentru un sector particular — cel mai important însă — al activității lui Iorga, acela privind contribuția sa la cunoașterea trecutului național în primul rînd.

Realizările în acest domeniu au făcut ca opera sa să constituie un apogeu al istoriografiei române. Dar tocmai acest fapt a determinat ca studiile care i s-au consacrat să capete, adesea, o tendință de a-i privi opera istorică în sine, fără a o considera în contextul mai larg al istoriografiei noastre. Atunci cînd se fac, totuși, diferite analogii, aceasta raportează, de obicei, pe Iorga la istoricii străini.

In parte, această tendință este explicabilă. Excepționalele sale calități intelectuale au pus o puternică amprentă personală, care nu poate fi neglijată de cercetători, asupra operei pe care a creat-o. Pe de altă parte, faptul că a venit de timpuriu în contact cu istoriografia apuseană, a determinat ca, de la început chiar, el să se plaseze pe cea mai înaltă treaptă atinsă atunci, pe plan mondial, de cercetarea istorică. Chiar la prima lecție de deschidere a cursului său de istorie universală (1894), el făcea precizarea că, trebuind să vorbească despre concepția sa istorică, va vorbi, de fapt, despre „concepția actuală a istoriei" [1]. Stabilirea locului său în istoriografia europeană a vremii, apare astfel ca prezentînd o evidentă importanță.

Aceste elemente, la care trebuie să adăugăm considerarea situației social-politice concrete în care a activat Iorga, au o deosebită importanță pentru definirea sensului operei sale. Stabilirea caracterului ei ar fi însă incompletă dacă nu am avea în vedere modalitatea în care activitatea istorică a lui Iorga se încadrează în istoriografia română, raporturile sale cu evoluția anterioară a acesteia. Este ceea ce ne propunem să discutăm în rîndurile de față. Ele nu au pretenția să încerce o rezolvare exhaustivă a problemei, ci doar să atragă atenția asupra ei.

Necesitatea luării în considerare a acestui aspect ne apare ca rezultînd din însăși logica lucrurilor. Fenomen spiritual, istoriografia are o anumită independență în raport cu contextul în care se dezvoltă. Dar acest context este acela care îi determină liniile generale. In cazul istoriografiei române afirmația este deosebit de evidentă. Particularitățile dezvoltării noastre au imprimat scrierilor istorice un caracter care nu poate fi înțeles decît dacă le raportăm la condițiile politice și social-economice în care au apărut ; un important rol l-a avut aici evoluția problemei naționale. Opera lui Iorga nu a făcut excepție și ea nu poate fi înțeleasă decît dacă o raportăm la evoluția anterioară a istoriografiei noastre.

---

[1] N. Iorga, *Generalit ți cu privire la studiile istorice*, ediția a III-a, București 1944, p. 9 (în cont. *Generalități...* .

Este, de altfel, un principiu al cercetării istorice că diferitele aspecte ale dezvoltării vieții sociale trebuie privite în mod evolutiv pentru ca interpretarea să fie corectă. De la acest principiu nu se poate sustrage, firește, tocmai analiza dezvoltării cercetărilor istorice. Stabilirea contribuției în acest domeniu a unei personalități, fie și de talia lui N. Iorga, nu poate fi realizată decît dacă avem în vedere modalitatea în care a evoluat istoriografia pînă în perioada activității sale. Faptul era limpede subliniat și de Iorga în amintita lecție de deschidere. Pentru a prezenta „concepția actuală a istoriei", el a considerat absolut necesar, în scopul explicării și îndreptățirii acesteia, să se refere și la geneza ei. De altfel, făcea cu acest prilej, observația că studiul istoriei științei istorice „ar trebui să precedeze întotdeauna pe cel al disciplinei noastre" [2]. Evident, predînd istoria universală, Iorga se referea în lecțiile sale, mai ales, la istoriografia generală. Aceleași motive însă care l-au determinat să acorde principala atenție studiilor privind istoria românilor, l-au călăuzit și spre cercetarea istoriografiei române. Se poate afirma chiar, că preocupările metodice pentru istoria istoriografiei române își au începuturile tocmai cu Iorga. Preocupările pentru această chestiune apar încă în perioada inițială a activității sale și vor continua în tot timpul ei [3]. El a adus aici nu numai privirea de ansamblu a istoriografiei române, prezentată în contextul general al evoluției noastre culturale, ci și importante precizări privind anumite momente sau personalități (să ne gîndim, de exemplu, la precizarea, pentru prima dată, a contribuției stolnicului Constantin Cantacuzino), chiar dacă unele din interpretările sale au fost infirmate de cercetările ulterioare.

Iorga este, însă, nu numai un cercetător al istoriografiei române, ci și un continuator, pe o treaptă mai înaltă, a valoroaselor ei tradiții. Afirmația ar putea să surprindă dacă avem în vedere criticile repetate și uneori tăioase, pe care le aduce predecesorilor săi, în special lui Hasdeu și Tocilescu, ca și, parțial, lui Xenopol. Să observăm, însă, că aceste critici se adresează aproape exclusiv predecesorilor săi direcți, deci acelora ale căror lucrări reprezentaseră ultimele puncte de vedere în istoriografia noastră pînă la Iorga, puncte de vedere depășite de cercetările lui. Pe de altă parte, aceste critici privesc mai mult chestiuni de metodă și documentare, domenii în care, tocmai în jurul anului 1900, se realizaseră progrese importante pe plan european. Critica sa pornește dintr-o probitate științifică ; aceeași probitate îl determină însă, să sublinieze caracterul necesar al perfecționării cercetării. Pentru el, o condiție a științei este

---

[2] N. Iorga, *op. cit.*, p. 9.

[3] N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821)*, București 1901, vol. I—II ; Idem, *Istoria literaturii române în veacul al XIX-lea, de la 1821 înainte. În legătură cu dezvoltarea culturală a neamului*, București 1907—1909, vol. I—III. Pentru alte lucrări vezi B. Theodorescu, *Bibliografia istorică și literară a lui N. Iorga 1890—1934*, București 1935, p. 1—2 ; 240—267 (passim).

să se înnoiască“ [4], să se dezvolte, iar din toate științele, istoria îi apare ca cea care a realizat cele mai multe progrese în jurul anului 1900 [5]. Aceasta trebuie să determine o anumită atitudine față de predecesori, întrucît „n-are vreun merit deosebit acela care vede mai departe pentru că a venit mai tîrziu [6]. Chiar dacă cercetările noi afirmă multe rezultate mai vechi, există totuși o anumită legătură în cercetare: „Din ce cîștigă o generație pentru știință [...] se păstrează o parte [...]. Timpul ne leagă în curgerea lui peste desbinările noastre trecătoare și tot ce a făcut un rînd de muncitori se răspîndește asupra tuturora“ [7]. Preocupările lui Iorga asupra trecutului românilor au trebuit astfel, în mod necesar, să pornească, mai ales într-o primă perioadă, de la cercetările anterioare ale compatrioților săi, chiar dacă le-a depășit cu mult.

Ceea ce ne apare esențial, însă, în privința continuării unor tradiții de către Iorga este felul în care înțelegea el semnificația socială a istoricului. Se poate constata aici persistența evidentă în opera sa a unei tendințe vizibile în istoriografia noastră încă din secolul al XVII-lea. Firește, de la Grigore Ureche și Miron Costin pînă la Xenopol, scrierile istorice au cunoscut o neîntreruptă evoluție. Există, totuși, în permanență, o puternică trăsătură de unire care le dă o unitate constînd în puternicul lor militantism, rezultat al situației particulare a românilor mai ales, pe plan național. Persistența îndelungată a problemei naționale a determinat ca istoriografia română să nu aibă aceleași trăsături cu istoriografia apuseană, aceleași curente ușor delimitabile, deși stabilirea unor corespondențe exacte s-a încercat adesea [8]. Ni se pare revelator faptul că singur romantismul, cu puternica sa aplecare spre trecutul național, are la noi o formă apropiată de cea clasică; în rest, influența altor curente nu este decît parțială. Să ne gîndim la faptul că Școala Ardeleană (ai cărei reprezentanți, în acest veac al raționalismului, sînt, în majoritate, clerici), cosmopolitismul luminilor este înlocuit cu ideea națională, în mare parte de natură renascentistă, dar prefațînd și romantismul. Situația este asemănătoare și în cazul pozitivismului. Intr-un moment cînd în istoriografia occidentală, dominată de principiile rigide stabilite de Langlois, Seignobos, Bernheim, se considera că singura misiune a istoricului este de a preciza și ordona faptele, fără a încerca o teoretizare a lor și, cu atît mai puțin, de a încerca găsirea unor concluzii practice, militantismul continuă să caracterizeze istoriografia română, fiind legat atît de problema națională, rezolvată doar parțial la 1859 și 1877, dar și de chestiuni de natură social-economică și politică, aflate la ordinea

[4] *Generalități...*, p. 103.
[5] *Ibidem*, p. 104.
[6] *Ibidem*, p. 88.
[7] *Ibidem*, p. 80.
[8] Vezi, mai recent, Ștefan Pascu și Eugen Stănescu, *Istoriografia modernă a României. Încercare de periodizare și fixare a principalelor curente și tendințe*, „Studii“, XVII (1964), p. 137 și urm.

zilei într-o societate în plină transformare ; la fel, prin Xenopol, se fac ample încercări de teoretizare, „teoria istoriei" constituind multă vreme, după cum s-a remarcat, o „feudă" a istoricului român [9].

Situaţia expusă mai sus explică, în mare parte, şi caracterul operei istorice a lui N. Iorga. Este adevărat, iniţial, el pare să rămînă complet în sfera istoriografiei pozitiviste. Cînd, în 1894, trebuie să dea o definiţie istoriei, el o consideră ca fiind „expunerea sistematică, fără scopuri străine de dînsa, a faptelor, de orice natură, dobîndite metodic, prin care s-a manifestat, indiferent de loc şi timp, activitatea omenirii" [10]. Este o definiţie „cuminte", pentru a relua o expresie ades folosită de istoric. În realitate ea nu poate fi aplicată decît parţial la activitatea lui Iorga, mai ales pentru faptul că acesta, la fel ca şi predecesorii, înţelege pe deplin rolul militant al istoricului, în cadrul comunităţii sale naţionale. Este semnificativ faptul că, deşi profesor de istorie universală, el şi-a îndreptat atenţia, în primul rînd, asupra istoriei propriului popor, aşa cum procedaseră încă primii profesori din şcolile noastre mai înalte, Aaron Florian şi Gh. Săulescu. Această menire a istoricului este exprimată cu claritate de Iorga în discursul de recepţie la Academia Română, în 1911. „Făcînd parte dintr-un popor, înfăţişîndu-i viaţa, încălzindu-se astfel de toate silinţele şi credinţele cheltuite în cursul epocelor, mişcat de nesfîrşitele suferinţe prin care a trebuit să treacă neamul său pentru ca să ajungă pînă în timpul de faţă, avînd în sufletul său sunetul tuturor triumfurilor şi tuturor înfrîngerilor cîştigate şi suferite în timp de secole, istoricul e un bătrîn prin experienţă al naţiei sale. Dacă nu-l întreabă alţii, el e dator să vorbească, ţinînd la dispoziţia contemporanilor învăţături culese în vastul cîmp al trecutului studiabil" [11]. Şi continua, pentru a preveni un eventual repros de pe poziţii pozitiviste : „Prin aceasta, el nu iese din datoriile sale, ci le îndeplineşte pînă la capăt" [12]. Această convingere privind rolul social al istoricului este în permanenţă materializată. Pînă la 1918, el îşi pune activitatea în sprijinirea luptei pentru îndeplinirea dezideratelor naţionale. Şi după această dată, Iorga nu concepe altfel activitatea istoricului decît în strînsă legătură cu aceea a societăţii în care trăieşte. „Războiul, care abia s-a isprăvit [...], a adus atîtea schimbări în sufletul omenesc încît nu poate scăpa de porunca hotărîtoare a vremurilor. Studiile istorice tot aşa de puţin ca şi altele, şi poate mai puţin decît altele [...]. Să scriem şi să predăm *ceea ce trebuie*, lucrurile de care societatea are nevoie şi în sensul pe care societatea îl pretinde ca să ne audă şi să ne asculte. Să intrăm în lupta care se poate lipsi de noi, poate, dar departe de care noi înşine nu reprezentăm nimic.

---

[9] L. Halphen, *Introduction à l'histoire*, P.U.F., 1948, p. 83.
[10] *Generalităţi...*, p. 10.
[11] *Ibidem*, p. 98.
[12] *Ibidem*.

Pulsul preocupărilor noastre trebuie să bată în ritmul, fie și înfrigurat, al timpului"[13].

Om al timpului său, istoricul are, deci, pentru Iorga, menirea de a influența activ asupra evoluției societății sale. Aceasta se poate realiza nu numai prin scrieri ci și prin activitatea politică. In felul acesta, el va putea, de altfel, să scrie mai bine istoria — întrucît experiența politică acumulată îi va permite o mai lesne înțelegere a ei — dar și activitatea politică va avea de cîștigat, pentru că în acțiunile sale istoricul-om politic dispune de învățămintele trecutului. Militantismul său devine astfel și mai evident, el apărînd, și din acest punct de vedere, într-o strînsă legătură cu tradiția : aproape toți marii noștri istorici de pînă la Iorga au fost, în același timp, și remarcabili oameni politici, cu un rol activ în evoluția societății românești.

In legătură cu același militantism, trebuie avute în vedere și preocupările sale multilaterale pe plan spiritual. Iorga trăiește într-un moment cînd cercetarea științifică ajunsese deja la o strictă specializare ; chiar în istorie, diferiți specialiști se consacră aproape exclusiv unui anumit domeniu sau unei anumite perioade. Maniera nu a fost adoptată de istoricul român, cu toate că formația sa era de medievist ; el a abordat toate domeniile istoriei, singura manieră care îi apărea ca posibilă pentru desprinderea unor concluzii generale din studierea trecutului. Mai mult, Iorga s-a manifestat în multiple domenii ale vieții spirituale. Preocupările sale enciclopedice continuă, astfel, tradiția care urcă la Cantemir și Constantin Cantacuzino și continuă pînă la Hasdeu și Xenopol. Enciclopedismul trebuia, în mod necesar, să constituie o trăsătură a unei culturi cu un evident caracter militant și care a parcurs foarte repede stadiile de dezvoltare pe care Occidentul le începuse cu mult înainte.

Cu toate aceste preocupări, Iorga rămîne, înainte de toate, istoric. Istoria îi apare ca prezentînd o foarte mare importanță pentru dezvoltarea propriului popor, cu atît mai mult cu cît, ca și majoritatea predecesorilor, el atribuie un important rol factorului spiritual. Este adevărat că nu mai întîlnim la el ideea curentă în jurul anului 1848 — idee care rezuma, de fapt, o credință mereu întîlnită încă de la Grigore Ureche — că istoria este „cea dintîi carte a unei nații" ; și astfel, însă, cunoașterea istorică îi apare ca esențială. Cultura istorică, spune el în 1912, este un „lucru de căpetenie pentru un popor la care trecutul are poate mai multă valoare față de prezent decît la alte neamuri și la care o înrîurire istorică poate să producă cele mai folositoare efecte pentru sufletul național"[14]. Rolul istoriei constă, în bună parte, în învățămintele pe care le oferă. Este adevărat că Iorga nu se putea limita la antica defini-

---

[13] *Generalități...*, p. 139 ; 142. „Orice subiect am trata (...) să-l interpretăm în sensul vieții noastre, să-i stoarcem ceea ce această vreme dorește pentru folosul ei" ; *Ibidem*, p. 142.

[14] *Ibidem*, p. 123.

ție : „Historia est magistra vitae" ; el insistă însă adesea asupra importanței istoriei pentru înțelegerea situației prezente și pentru determinarea situației viitoare, importanță care fusese subliniată atît de pregnant de generația pașoptistă.

In același timp, istoria îi apare ca avînd un important rol educativ. Aceasta îl duce chiar la concluzia că, printre științe, „istoria este disciplina cea mai umană din toate [...], nu cunoaște recea figură a omului-tip [...]. Istoria nu numai că ne lasă în mijlocul vieții (spre deosebire de alte științe — n.a.), dar o lărgește prin perspectiva imensă a trecutului, prin presimțirea viitorului fără de capăt. Nu există disciplină omenească prin care să ne facem mai sociabili, mai altruiști, mai iubitori de om și de viață [15]. In același sens, Iorga se îndepărtează de pozitivism din necesitatea de a răspunde unor imperative concrete ale evoluției societății românești, atunci cînd utilizează istoria ca o armă de luptă. Pe de o parte, este vorba de continuarea necesară a acelei acțiuni de respingere a unor aserțiuni răuvoitoare privind trecutul poporului nostru, acțiune care apare încă din secolul al XVII-lea, dar devine evidentă, mai ales, o dată cu disputa lui Maior cu Kopitar, avîndu-și un ultim ecou, înainte de Iorga, în polemica lui Xenopol cu Hunfàlvy. Sub acest raport, Iorga a urmărit nu numai să combată acele atacuri ale străinilor pornite din rele intenții, ci și să popularizeze, prin scrieri în limbi străine, istoria noastră în străinătate — așa cum procedaseră un D. Cantemir, un M. Kogălniceanu sau un A. D. Xenopol —, ca și prin atragerea atenției istoricilor europeni asupra unor recente lucrări românești de specialitate. De altfel, el a participat direct, pentru probleme privind istoria românilor, la elaborarea unor cunoscute colecții de istorie universală, așa cum procedase și profesorul său de la Iași, Xenopol, care redactase unele capitole din *Istoria generală* apărută sub redacția lui Lavisse și Rambaud. Această acțiune trebuie privită și sub raportul apărării drepturilor istorice ale românilor, preocupare de căpetenie a istoriografiei noastre de pînă la el.

Pe de altă parte, Iorga a acordat o deosebită importanță popularizării cunoștințelor istorice, în scopul luminării propriului popor. O preocupare amplă în această direcție apăruse o dată cu Școala Ardeleană și devenise evidentă, mai ales, cu istoriografia pașoptistă. Generația din jurul anului 1848, militantă prin excelență, a apelat la mijloace din cele mai diverse pentru difuziunea cunoștințelor istorice [16]. Tendința a continuat și în perioada următoare [17], ea găsindu-și o nouă reflectare la Iorga. Acesta a făcut din răspîndirea cunoștințelor istorice în categorii largi ale populației o preocupare constantă a activității sale. In acest sens pot fi amintite numeroasele sale conferințe, ca și vasta sa activitate

[15] *Ibidem*, p. 33.

[16] V. Cristian, *L'idéologie quarante-huitarde et la diffusion des connaissances historiques*, „Nouvelles études d'histoire", IV (1970).

[17] Cu unele exagerări combătute de I. Negruzzi și, mai ales, de I. L. Caragiale (vezi celebrele replici ale lui Farfuridi din *O scrisoare pierdută*).

publicistică. De asemenea, el s-a arătat preocupat de perfecționarea învățămîntului istoric, așa cum procedaseră aproape toți istoricii din secolul al XIX-lea.

Firește că pornind de la o asemenea înțelegere a rolului social al istoriei Iorga nu putea accepta modul în care aceasta începea să fie scrisă în jurul anului 1900, el criticînd în repetate rînduri maniera seacă, neatrăgătoare, în care erau redactate numeroase lucrări. De altfel, Iorga a făcut, și în legătură cu aceasta, o distincție clară între erudiție și istorie. Activitatea eruditului este utilă, dar adevăratul folos din cercetarea trecutului o aduce istoricul, cu viziunea sa largă. Or, toate marile figuri ale istoriografiei noastre au fost istorici și nu erudiți. Pe această linie se înscrie, evident, și Iorga. El subliniază, pornind de aici, că istoria trebuie, în mod firesc, să-și propună relevarea adevărului, dar că aceasta poate fi realizată și într-o manieră care să o apropie de artă. Numai astfel ea se adresează nu numai minții cititorului sau ascultătorului, ci și inimii sale. Multe din scrierile lui Iorga pot, de altfel, să fie asemănate cu acele pagini de antologie create, în jurul anului 1848, de un Aaron Florian, un Kogălniceanu sau Bălcescu.

În legătură cu aceasta, merită să fie relevat și un alt aspect în legătură cu modul în care a conceput Iorga literatura națională. Curentul semănătorist, în care el a avut un rol atît de important, poate avea anumite limite; orientarea sa spre evidențierea specificului propriu, spre istoria națională, oferă importante analogii cu direcția pe care o preconizează pașoptiștii și, mai ales, Kogălniceanu în cunoscuta *Introducere* la „Dacia literară".

Raportarea operei istorice a lui N. Iorga la tradițiile istoriografiei române nu se poate limita, evident, numai la elementele semnalate mai sus. Trebuie să avem în vedere și faptul că Iorga a materializat anumite deziderate care, anterior, nu se manifestaseră, în general, decît ca simple încercări. Ne putem referi aici la cerința, adeseori subliniată de istoricii veacului trecut, a unor ample cercetări documentare, efectuate atît în țară cît și peste hotare, cercetări care nu dăduseră însă decît puține roade pînă la Iorga. La fel, avem în vedere crearea unei reviste istorice, important instrument pentru stimularea cercetărilor asupra propriului trecut. Asemenea încercări nu lipsiseră nici pînă la Iorga; este interesant de menționat aici că „Arhiva românească" și „Magazinul istoric pentru Dacia" constituie, fapt semnificativ, primele periodice de specialitate în presa română, și printre primele reviste de istorie din lume. Ca și alte reviste de mai tîrziu, ele nu au putut avea decît o existență efemeră. Abia de la Iorga putem vorbi de permanentizarea revistelor de istorie la noi.

Se poate considera, deci, că opera istorică a lui N. Iorga nu apare ca un moment de excepție în istoriografia română, sub raportul orientării ei, ci i se încadrează în mod organic. Evident, el și-a depășit cu

mult predecesorii, atît prin dimensiunile operei sale, prin solida documentaţie, prin aria problemelor abordate [18], cît şi prin larga şi pătrunzătoarea sa viziune asupra trecutului. Prin aceasta, însă, el nu rămîne mai puţin un produs al istoriografiei noastre, care nu poate fi explicat decît în legătură cu evoluţia ei. Opera sa apare, astfel, ca o continuare a unor valoroase tradiţii ale gînditorilor care l-au precedat, tradiţii pe care momentul în care a scris şi valoarea personalităţii sale le-au dezvoltat într-o formă mult mai înaltă [19]. Cea mai importantă dintre ele este, neîndoielnic, militantismul, patriotismul activ care trebuie să caracterizeze pe un istoric. El se încadrează astfel acelei lungi serii de gînditori şi militanţi români care, pentru a relua cuvintele prin care Iorga îl caracteriza pe Kogălniceanu, au scris şi au făptuit istorie.

[18] Pentru aportul lui Iorga în domeniul istoriei economiei vezi Şt. Olteanu, *Problema producţiei meşteşugăreşti medievale din ţările române în opera lui N. Iorga*, „Studii", XVIII (1965), p. 1258 şi urm.

[19] Este interesant de menţionat în acest sens credinţa lui Iorga în marile posibilităţi ale culturii române şi lupta sa împotriva acceptării şi imitării, fără discernămînt, a culturii străine. „Cărţile ce se tipăresc în străinătate — spunea el într-o conferinţă adresată profesorilor de istorie, în 1912 — sînt scrise de oameni ca şi noi, care au făcut o carte, cum o putem face şi noi, numai cît, dacă, în locul numelui nostru românesc, ar fi un nume francez, englezesc, nemţesc, italienesc, imediat opera ar deveni operă de valoare şi ar decide o chestiune controversată, prin autoritatea numelui din titlu". El atrăgea atenţia că, datorită condiţiilor specifice, apusenii ajung la unele teorii extreme numai pentru a atrage atenţia asupra lor, pentru ca apoi să revină la normal. „E ca sistemul cel vechi turcesc de a se semnala Padişahului aprinzînd rogojini în cap : nu înseamnă că o să stea omul toată viaţa cu rogojina aprinsă... Sînt mulţi în străinătate care ies zilnic cu rogojina în cap şi noi, îndată ce o vedem strălucind, luăm cartea nouă şi o citim. Şi atîtea din cărţile noi nu sînt decît exageraţii voite pentru a atrage atenţia : eu sînt cel cu teoria cea nouă !" (N. Iorga, *Generalităţi...*, p. 121).